

Arkadiusz Domaszek

Odrębność wydziałów kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w świecie prawa kanonicznego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 52/1-2, 85-113

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. ARKADIUSZ DOMASZK SDB

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ODRĘBNOŚĆ WYDZIAŁÓW KOŚCIELNYCH UNIWERSYTETU KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE W ŚWIETLE PRAWA KANONICZNEGO

Treść: Wstęp. – 1. Uniwersytety i wydziały kościelne w prawie kanonicznym. – 1.1. Pojęcie i zadania uniwersytetu lub fakultetu kościelnego. – 1.2. Władze i wykładowcy uczelni. – 1.3. Studenci i program studiów. – 2. Wydziały kościelne UKSW. – 2.1. Zarys historii UKSW. – 2.2. Natura i zadania wydziałów kościelnych UKSW. – 2.3. Władze, wykładowcy, studenci i programy studiów wydziałów kościelnych UKSW. – Zakończenie.

Wstęp

W przestrzeń kultury polskiej obok innych uniwersytetów wpisuje się także Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW). Tak, jak każdy uniwersytet pełni on ważną funkcję naukową oraz służy poszukiwaniu prawdy. Konkretnie jego zadania wyłaniają się ze statutu i całego etosu uczelni. W określeniu swego miejsca pośród innych uczelni, UKSW nawiązuje do historii Akademii Teologii Katolickiej (ATK), z której się wyłonił. Ponieważ ATK była także uczelnią kościelną, tym samym Uniwersytet również nawiązuje do myśli Kościoła katolickiego.

Kościół broni swego prawa do wychowania religijnego i jednocześnie podejmuje różnorodne inicjatywy w tym kierunku. Jednym z takich działań jest zakładanie i prowadzenie uczelni wyższych, w tym uniwersytetów. Prawo kanoniczne rozróżnia dwie grupy uczelni wyższych powiązanych z Kościołem: katolickie i kościelne. Uczelnie te służą Ewangelii i dziełu ewangelizacji, które dociera do wszystkich kultur, także do świata wyższej kultury i nauki.

Reforma szkolnictwa wyższego, której etapem była ustawa z 2005 r., dalej trwa. Ten stan rzeczy odnosi się m.in. do UKSW. Stąd aktualne jest rozważanie dotyczące struktur uczelnianych w bieżącej sytuacji prawnej. Wydziały, które uprzednio tworzyły ATK, weszły w skład nowego Uniwersytetu. Pojawia się pytanie – czy w świetle ustawy z 2005 r. nadal należy odróżniać wydziały kościelne? Jaki jest ich status? Dodatkową trudnością jest również błędne rozumienie pojęć. Zazwyczaj bowiem utożsamia się pojęcie uczelni kościelnej z uczelnią katolicką. Zatem problemem, który należy podjąć, jest kwestia odrębności trzech wydziałów UKSW w Warszawie: Wydział Teologii, Wydział Prawa Kanonicznego i Wydział Filozofii Chrześcijańskiej. Na ile te wydziały odróżniają się w strukturach całej Uczelni? Jakie podstawy prawne decydują o ich odrębności?

Postawiony problem zostanie rozpatrzony w oparciu o prawo kanoniczne i polskie oraz normy własne Uniwersytetu. „Kościelność” wydziałów wymaga analizy norm Kościoła katolickiego, dotyczących tej grupy uczelni wyższych. Ważnym punktem odniesienia jest także Ustawa o szkolnictwie wyższym z 2005 r.¹ Jeszcze innym źródłem w podjętym poszukiwaniu będzie Statut Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, który jest aktem fundamentalnym dla całej Uczelni i poszczególnych wydziałów.²

W pierwszej części artykułu zostaną przeanalizowane normy prawa kanonicznego dotyczące uczelni kościelnych, w tym pojęcie i zadania uczelni, rola władz i wykładowców uniwersytetu oraz wymagania odnoszące się do studentów i programu studiów. Nie wszystkie jednak składniki uczelni kościelnej będą tu rozważane, np. biblioteka czy sprawy ekonomiczne, ponieważ nie dotyczą one głównego problemu poniższego artykułu. W drugiej części rozprawy zostanie zarysowana historia UKSW. Następnie będzie podjęta analiza natury i zadań wydziałów, które posiadają szczególną więź z Kościołem katolickim, także w zakresie ich władz, wykładowców, studentów i programów studiów.

¹ Por. Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27.07.2005, Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365 (dalej Prawo o szkolnictwie wyższym 2005).

² Por. Statut Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2006 (dalej Statut 2006). Ostatnie zmiany tekstu, por. Uchwała Senatu UKSW nr 53/2008 z dnia 29 maja 2008 r. w sprawie zmian statutu UKSW (dalej Statut 2006 z późn. zm.), http://senat.uksw.edu.pl/pliki/u_53_08.pdf (data dostępu: 19.07.2008).

1. Uniwersytety i wydziały kościelne w prawie kanonicznym

1.1. Pojęcie i zadania uniwersytetu lub fakultetu kościelnego

Prawne pojęcie uniwersytetu lub fakultetu kościelnego określa kan. 815 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., który uściśla, że jest to szkoła wyższa kultywująca dyscypliny kościelne lub z nią związane oraz kształci studentów w sposób naukowy.³ Zatem uczelnie te są bezpośrednio powiązane z naukami kościelnymi, które są tamże uprawiane – niejako *ex professo*. Konstytucja Jana Pawła II *Sapientia christiana*, poświęcona tematyce uczelni kościelnych, wskazuje że pogłębione badanie różnych gałęzi dyscyplin kościelnych, w których centrum znajduje się Objawienie chrześcijańskie, jest zarazem posługą ewangelizacyjną.⁴ Przestrzeń

³ „Z tytułu swojego zadania głoszenia prawdy objawionej Kościół ma prawo do własnych uniwersytetów i wydziałów kościelnych, dla kultywowania w nich dyscyplin kościelnych lub z nimi związanych, a także kształcenia w nich studentów w sposób naukowy.”, Codex Iuris Canonici, auctoritatae Joannis Pauli pp. II promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, AAS 75 (1983-II) XXX+1-318 (dalej KPK 1983), kan. 815. Rysując ogólny cel uniwersytetów, tak katolickich jak i kościelnych, należy też zauważyć, że uniwersytet jest wspólnotą ludzi poszukujących prawdy, por. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001, nr 15-16/s. 52. Deklaracja Soboru Watykańskiego II o wychowaniu chrześcijańskim w num. 10 odnosiła się do uniwersytetów katolickich. Natomiast nr 11 tej deklaracji poświęcony był uczelniom kościelnym: „Kościół bardzo wiele oczekuje od działalności fakultetów teologicznych. Im właśnie powierza bardzo odpowiedzialne zadanie przygotowania własnych wychowanków nie tylko do posługi kapłańskiej, lecz przede wszystkim do nauczania w ośrodkach wyższych studiów kościelnych, czy do samodzielnej pracy naukowej, czy rozwijał się dialog z braćmi rozłączonymi i z niechrześcijanami oraz aby można było odpowiedzieć na pytania powstałe na skutek postępu naukowego. Z tego powodu fakultety kościelne, po odpowiedniej rewizji własnych statutów, powinny gorliwie rozwijać nauki teologiczne i inne związane z nimi dziedziny wiedzy, a stosując nowoczesne metody i pomoce, przygotowywać słuchaczy do głębszych badań.”, Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, 28.10.1965, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, tekst polski, Poznań 2002, s. 314-324.

⁴ Por. J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska *Sapientia christiana* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych (dalej *Sapientia christiana*), 15.04.1979, AAS 71 (1979) s. 469-499, Prooemium III i art. 1, tekst polski w: PPK t. 12, z. 1. Konstytucja ta definiuje zasadniczy cel wydziałów kościelnych: „(...) Uprawiać i rozwijać poprzez badania naukowe własne dyscypliny – przede wszystkim zaś dogłębnie badać chrześcijańskie Objawienie oraz to, co z nim jest związane, systematycznie wyjaśniać jego prawdy, analizować

badawcza, tak określona, jest czynnikiem odróżniającym od innych uczelni. Jest to także różnica oddzielająca uczelnie kościelne od katolickich. W tych drugich, dyscypliny naukowe są zorientowane również na naukę katolicką, choć nie w tak mocnym nasileniu.⁵ Oczywiście jedne i drugie wpisują się w misję kulturotwórczą, która jest esencją każdego uniwersytetu.⁶

Każda uczelnia ze swej natury podejmuje zadanie wyższego kształcenia studentów. Obowiązek ten realizuje również uczelnia kościelna w odniesieniu do własnych dyscyplin i w łączności z doktryną katolicką. Należy tu dodać jeszcze jeden specyficzny cel kształcenia. Uczelnie te powinny prowadzić stałą formację szafarzy Kościoła.⁷

Konstytucja *Sapientia christiana* wskazuje na potrzebę łączności fakultetów kościelnych z Kościołami partykularnymi. Dlatego też misją uczelni kościelnych jest również świadczenie pomocy dla Kościoła powszechnego i partykularnego w zadaniu ewangelizacyjnym.⁸ W związku z tym Konferencje Biskupie powinny troskliwie

w jego świetle występujące z biegiem czasu nowe zagadnienia i przekazywać je w sposób odpowiednio przystosowany ludziom współczesnym, reprezentującym różne kultury.”, tamże, art. 3 § 1. Znaczenie konstytucji *Sapientia christiana* w nauczaniu papieskim, por. J a n P a w e ł II, *Przemówienie do Rady Naukowej Episkopatu Polski*, 05.06.1979, <http://ekai.pl/bib.php/dokumenty/p7920/p7920.html> (data dostępu: 24.07.2008); tenże, *O pojednaniu między wiarą, rozumem i kulturą*, 27.04.2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/wychowaniekatolickie_27042004.html (data dostępu: 24.07.2008). O posłudze ewangelizacyjnej uniwersytetów, por. F. P a s t e r n a k, *Reorganizacja studiów kościelnych – szczególnie wykładów prawa kanonicznego – w świetle „Sapientia christiana”*, *Prawo kanoniczne* 23 (1980) nr 3-4, s. 217; J. D y d u c h, *Posłannictwo uniwersytetów w świetle dokumentów kościelnych*, *Prawo Kanoniczne* 38 (1995) nr 1-2, s. 83-87. F. P a s t e r n a k łączy nawet cel i posłannictwo uczelni kościelnych z celem i zadaniem Kościoła, tenże, *Reorganizacja*, s. 227.

⁵ Por. F. R. M c M a n u s, *Commentary cc. 815-821*, w: *New commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, Mahwah 2000, s. 973.

⁶ O uniwersytecie jako areopagu kultury, por. J. D y d u c h, *Posłannictwo uniwersytetów*, s. 79-83. Uniwersytet jest instytucją odpowiedzialną za staranną edukację narodu, tak by całe społeczeństwo było „światłe”, por. A. P e ł c z a r, *Wyzwania i zagrożenia dla misji uniwersytetu*, w: *Nowy uniwersytet dla Warszawy*, Materiały z sympozjum w Akademii Teologii Katolickiej z dn. 09.11.1998, Warszawa 1999, s. 32-36.

⁷ Por. *Sapientia christiana*, art. 3 § 2. Uczelnie kościelne mogą m.in. kształcić studentów do posługi kapłańskiej, por. F. P a s t e r n a k, *Reorganizacja*, s. 218. O podstawowych zadaniach uczelni wyższych, w tym kształceniu i wychowywaniu studentów, por. *Prawo o szkolnictwie wyższym* 2005, art. 13 ust. 1.

⁸ Por. *Sapientia christiana*, art. 3 § 3. Por. także W. G ó r a l s k i, *Tożsamość eklezjalna wydziału teologicznego*, <http://www.wiadomosci.archidiecezja.katowice.pl/2003/mails.php?numer=1&idaut=0&idkat=08&idtem=106> (data dostępu: 24.07.2008).

popierać działalność uczelni, które posiadają znaczenie kościelne.⁹ Przestrzeganie zasad doktryny katolickiej na uniwersytetach kościelnych jest kolejnym obowiązkiem biskupów w odniesieniu do tych podmiotów.¹⁰

Następnym czynnikiem, który definiuje uczelnie kościelne jest zagadnienie ich erekcji. Władzę erygowania uczelni i wydziałów kościelnych posiada jedynie Stolica Apostolska. Ona też może zatwierdzić istniejące uczelnie jako kościelne. Konsekwentnie, jej również przysługuje najwyższe kierownictwo tych instytucji¹¹. Organem bezpośrednio odpowiedzialnym za uczelnie kościelne jest Kongregacja Wychowania Katolickiego.¹² Podstawą do erygowania nowego, bądź zatwierdzenia już istniejącego wydziału lub uniwersytetu jest speł-

⁹ Por. *Sapientia christiana*, art. 4. Zarządzenia do konstytucji *Sapientia christiana* określają kilka szczegółowych celów dla Konferencji Biskupich: popieranie rozwoju wydziałów kościelnych, koordynacja działalności tych uczelni i utworzenie specjalnej komisji biskupiej odpowiedzialnej za sprawy uczelni kościelnych, por. Zarządzenia Kongregacji Wychowania Katolickiego wprowadzające w życie konstytucję apostolską *Sapientia christiana* (dalej Zarządzenia Kongregacji), AAS 71 (1971), s. 500-521, art. 5; tekst polski w: PPK t. 12, z. 1. W grupie uczelni kościelnych mieszczą się również wyższe instytuty wiedzy religijnej. Utworzenie i troska o takie instytuty jest powierzona Konferencji Episkopatu oraz biskupowi diecezjalnemu. „Konferencja Episkopatu oraz biskup diecezjalny mają zatroszczyć się o to, ażeby tam, gdzie to możliwe, zakładać wyższe instytuty wiedzy religijnej, w których mianowicie wykładano by dyscypliny teologiczne oraz inne związane z kulturą chrześcijańską.”, KPK 1983, kan. 821.

¹⁰ „Konferencje Episkopatu oraz zainteresowani biskupi diecezjalni mają obowiązek i prawo czuwać nad tym, by na katolickich uniwersytetach wiernie były zachowywane zasady doktryny katolickiej.”, tamże, kan. 810 § 2; por. tamże, kan. 818.

¹¹ „Uniwersytety i wydziały kościelne mogą być tworzone tylko na mocy erekcji dokonanej przez Stolicę Apostolską lub uzyskanego od niej zatwierdzenia. Jej również przysługuje najwyższe kierownictwo tychże instytucji.”, tamże, kan. 816 § 1. Analogiczną i wcześniejszą normą, przyznającą Stolicy Apostolskiej wyłączną władzę erygowania, por. *Sapientia christiana*, art. 2. Podobną normę formułował poprzedni Kodeks z 1917 r., por. Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Typis Polyglottis Vaticanis 1956 (dalej CIC 1917), can. 1376. W historii prawa kanonicznego ważnym dokumentem na temat uczelni kościelnych była ponadto konstytucja Piusa XI *Deus scientiarum Dominus*, 24.05.1931 r., AAS 23 (1931), s. 241 nn. Posoborowym uzupełnieniem tej konstytucji był dokument Kongregacji Wychowania Katolickiego, *Normae quaedam*, 20.05.1968, PPK, t. 3, z. 1, s. 308 nn. Spośród uczelni kościelnych można wyróżnić uniwersytety papieskie, erygowane przez Stolicę Apostolską i przez nią kierowane; pośród papieskich istnieje podgrupa rzymskich uniwersytetów papieskich, por. A. M o n t a n, *L'Education cattolica*, w: *Gruppo italiano docenti di diritto canonico – La funzione di insegnare della Chiesa*, XIX Incontro di studio passo della Mendola – Trento, 29.06-03.07.1992, Milano 1994, s. 92.

¹² Por. *Sapientia christiana*, art. 5. Por. też J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska o Kurii Rzymskiej *Pastor Bonus*, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841-912, art. 116, § 1-2.

nienie wszystkich wymogów, m.in. materialnych i dydaktycznych. Ponadto na decyzję Kongregacji wpływa opinia ordynariusza miejsca, Konferencji Episkopatu oraz osób biegłych, zwłaszcza z sąsiednich wydziałów.¹³ Tak utworzone uczelnie posiadają publiczną kościelną osobowość prawną.¹⁴

Konsekwencją powiązania uczelni kościelnych ze Stolicą Apostolską jest kanoniczny walor nadawanych w jej imieniu stopni akademickich.¹⁵ Również Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. łączy stopnie akademickie uzyskane na tych uniwersytetach lub wydziałach ze skutkami kanonicznymi.¹⁶ Konstytucja *Sapientia christiana* przewiduje możliwość istnienia wydziałów kościelnych na uniwersytetach niekościelnych. Wydziały te nadają stopnie zarówno kanoniczne jak i państwowe.¹⁷

Utworzone przez Stolicę Apostolską, bądź zatwierdzone przez nią uczelnie, mogą używać określenia *kościelne*. Na odrębność tak wyodrębnionej grupy instytucji uczelniach wskazują też dokumenty

¹³ Por. *Sapientia christiana*, art. 61. Do erygowania nowego uniwersytetu lub wydziału, oprócz posiadania koniecznej bazy dydaktycznej i materialnej, należy wykazać, że istnieje konieczność lub prawdziwa korzyść z zaistnienia nowej uczelni oraz przedłożyć statuty i program studiów. Jeśli natomiast chodzi o zatwierdzenie już istniejącej uczelni jako kościelnej, to wraz ze spełnieniem wymienionych wyżej warunków, należy ponadto wykazać zgodę Konferencji Biskupiej oraz władzy danej diecezji, por. Zarządzenia Kongregacji, art. 45-46. Decyzja o afiliacji instytutu do wydziału kościelnego, podobnie jak agregacji i inkorporacji, jest zastrzeżona Kongregacji Wychowania Katolickiego. Zalecana jest afiliacja studiów teologicznych, zwłaszcza seminariów diecezjalnych i zakonnych, do jakiegoś wydziału teologicznego, por. *Sapientia christiana*, art. 62-63; Zarządzenia Kongregacji, art. 47-49.

¹⁴ Por. KPK 1983, kan. 116.

¹⁵ „(...) Uniwersytety i wydziały, które zostały kanonicznie erygowane lub zatwierdzone przez Stolicę Apostolską i uprawiają oraz przekazują świętą doktrynę (teologię) i złączone z nią gałęzie wiedzy – posiadają jednocześnie prawo nadawania stopni akademickich powagą Stolicy Apostolskiej.”, *Sapientia christiana*, art. 2. „Tylko uniwersytety lub wydziały kanonicznie erygowane lub zatwierdzone przez Stolicę Świętą i zorganizowane zgodnie z przepisami niniejszej Konstytucji, posiadają prawo nadawania stopni akademickich, mających walor kanoniczny, z zachowaniem jednak szczególnego prawa Papieskiej Komisji Biblijnej” tamże, art. 6.

¹⁶ „Stopnie akademickie, posiadające skutki kanoniczne w Kościele, może nadawać tylko uniwersytet lub wydział, który został erygowany albo zatwierdzony przez Stolicę Apostolską.”, KPK 1983, kan. 817. Por. CIC 1917, can. 1377. Poprzedni Kodeks z 1917 r. łączył stopień doktorski z prawem noszenia pierścienia i biretu oraz zalecał pierwszeństwo przy nadawaniu niektórych urzędów i beneficjów dla doktorów lub licencjatów, por. tamże, can. 1378.

¹⁷ Por. *Sapientia christiana*, art. 8.

kościelne. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w tytule trzecim księgi trzeciej traktuje o uniwersytetach katolickich (rozdział II) oraz oddzielnie o uniwersytetach i fakultetach kościelnych (rozdział III). Ponadto do obu grup instytucji przyporządkowane są odrębne konstytucje papieskie. Zagadnienie uczelni katolickich reguluje konstytucja *Ex corde Ecclesiae*.¹⁸ Do drugiej grupy odnosi się natomiast przytaczana już konstytucja *Sapientia christiana*.

Sytuację prawną kościelnych uczelni wyższych w Polsce reguluje Konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską.¹⁹ Umowa konkordatowa, ratyfikowana w 1998 r., gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo zakładania i prowadzenia szkół wyższych oraz seminariów duchownych.²⁰ „Status prawny szkół wyższych (...), a także tryb i zakres uznawania przez Państwo kościelnych stopni i tytułów oraz status prawny wydziałów teologii katolickiej na uniwersytetach państwowych regulują umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną przez Stolicę Apostolską.”²¹ Aktem wykonawczym do powyższego zapisu była Umowa zawarta pomiędzy rządem RP a Konferencją Episkopatu Polski z 1 lipca 1999 r.²²

Umowa ta wymienia uczelnie (istniejące w dniu wejścia w życie tego aktu prawnego) i jednocześnie potwierdza ich osobowość prawną. W nieco odmienniej sytuacji znajdują się dwie uczelnie: Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie i Katolicki Uniwer-

¹⁸ Por. Jan Paweł II, Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae*, 15.08.1990, AAS 82 (1990), s. 1475-1508.

¹⁹ Por. Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998, nr 51, poz. 318 (dalej Konkordat 1993).

²⁰ Por. tamże, art. 15, ust. 1.

²¹ Tamże, art. 15, ust. 2.

²² Por. Umowa między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych, oraz w sprawie trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te szkoły wyższe z dnia 1 lipca 1999 (dalej Umowa 1999), Dz. U. z 1999, nr 63, poz. 727; tekst umowy został opublikowany jako załącznik do obwieszczenia ministra spraw zagranicznych z dnia 29 lipca 1999 r. na temat wykonania art. 15 Konkordatu, por. tamże. Tym samym utraciła swą moc wcześniejsza umowa z dnia 30 czerwca 1989 r. między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie (dalej Umowa 1989), por. Monitor Polski, nr 22, poz. 174.

sytet Lubelski, ponieważ są dotowane przez Państwo.²³ W Polsce funkcjonują różne uczelnie kościelne. Są one strukturami wielowydziałowymi, ale mogą też istnieć jako jednowydziałowa jednostka, np. Papieskie Wydziały Teologiczne we Wrocławiu i w Warszawie.²⁴ Kościelne uczelnie wielowydziałowe najczęściej obejmują takie dyscypliny jak: teologia, prawo kanoniczne i filozofia chrześcijańska²⁵. Katolicki Uniwersytet Lubelski tworzą wspomniane wyżej trzy wydziały kościelne oraz inne fakultety.²⁶ Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie również jest w dużej mierze przykładem analogicznym, składa się ona z wydziałów: teologicznego, filozofii oraz historii Kościoła.

Wydziały kościelne mogą też być częścią innej uczelni katolickiej albo państwowej. Wydziały teologiczne, na prawach fakultetu kościelnego, istnieją przy niektórych polskich uczelniach państwowych.²⁷ Umowa z 1 lipca 1999 r. zawiera przepis dający możliwość podjęcia formalnej współpracy wyższych seminariów duchownych z wydziałami teologicznymi istniejącymi jako odrębne kościelne szkoły wyższe, czy też znajdującymi się w strukturze uczelni pań-

²³ Por. Konkordat 1993, art. 15, ust. 3. Od października 2008 r. KUL korzystał z pieniędzy budżetowych również na cele inwestycyjne.

²⁴ Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie posiada dwie sekcje (św. Jana Chrzciciela i św. Andrzeja Boboli), każda z nich posiada odrębną osobowość prawną, por. Umowa 1999, § 2, ust. 2. O historii wydziału, por. J. M i a z e k, *Od Akademickiego Studium Teologii Katolickiej do Papieskiego Wydziału Teologicznego Sekcji św. Jana Chrzciciela. Historia 40-lecia: 1962-2002*, Warszawskie Studia Teologiczne, nr 15 (2002), s. 7-18.

²⁵ Por. E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 68. Oprócz tych najbardziej zasadniczych wydziałów kościelnych, można przykładowo wymienić: Wydział Archeologii Chrześcijańskiej, Biblijny i Starożytnego Wschodu, Historii Kościelnej, Liturgii, Misjologii, Muzyki Sakralnej itd., por. *Sapientia christiana*, art. 84-87.

²⁶ Podobnym przykładem jest The Catholic University of America w Waszyngtonie, który jest uniwersytetem z trzema wydziałami kościelnymi (teologia, prawo kanoniczne i filozofia), por. F. R. M c M a n u s, *Commentary*, s. 972.

²⁷ Wydziały teologiczne występują przy następujących uczelniach państwowych: Katowice, Opole, Olsztyn, Poznań, Toruń oraz w Szczecinie. Fakultety te są zobowiązane do przestrzegania, oprócz prawa polskiego, również prawa kanonicznego, por. *Sapientia christiana*, art. 20 § 2. II Polski Synod Plenarny wymienił poszczególne uczelnie i wydziały kościelne; zestawienie to jest nieaktualne, choćby na przykład nie istnieje już Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie, por. tamże, nr 43/s. 56. Warto tu zauważyć, że dokument synodalny używa niejednoznacznej terminologii kanonistycznej. Na marginesie nr 43 sygnuje „uczelnie i wydziały kościelne”, natomiast punkt ten rozpoczyna się od: „System wyższych szkół katolickich (...)”.

stwowych. Alumni seminariów mogą w ramach takiej współpracy uzyskiwać tytuł zawodowy magistra na kierunku *teologia*.²⁸ Kooperacja seminarium z określoną uczelnią, na polu naukowym, nie obejmuje łączenia struktur. Oba podmioty winny pozostać oddzielne, z zachowaniem autonomii strukturalnej, uczelni i seminarium.²⁹

II Polski Synod Plenarny określił specyficzne zadania wydziałów teologicznych. Oprócz funkcji badawczych mają one pełnić funkcję duchowej integracji osób tworzących uniwersytet oraz rozmaitych dziedzin badawczych.³⁰ Wszystkie uczelnie i wydziały kościelne powinny stawać się miejscem dialogu światopoglądowego, ekumenicznego i międzyreligijnego.³¹

Zależność uczelni i wydziałów kościelnych od władz zwierzchnich należy zauważyć dwutorowo. Funkcjonują one w polskim systemie szkolnictwa wyższego, więc nadzór nad nimi pełni minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. A jednocześnie „publiczne uczelnie teologiczne i wydziały teologiczne uczelni publicznych znajdują się także (...) pod nadzorem władz kościołów i związków wyznaniowych”.³² Również uchwalenie statutu przez senat uczelni publicznej, podstawowego dokumentu dla określenia ustroju uczelni, zatwierdza następnie minister nauki i szkolnictwa wyższego w porozumieniu z odpowiednimi władzami kościelnymi.³³

1.2. Władze i wykładowcy uczelni

Strukturę uczelnianą szczegółowo określają statuty, które wraz z programem studiów są zatwierdzane przez Stolicę Apostolską.³⁴

²⁸ Por. Umowa 1999, § 7; o współpracy seminariów z uczelniami papieskimi, por. także Umowa 1989, § 8 ust. 1 n. 2, § 9 ust. 2 n. 2. O kontaktach seminariów z innymi uczelniami i wydziałami teologicznymi, zwłaszcza w wymiarze naukowym, por. II Polski Synod Plenarny, nr 76/s. 61.

²⁹ Por. *Sapientia christiana*, art. 21.

³⁰ Por. II Polski Synod Plenarny, nr 67/s. 60.

³¹ Por. tamże, nr 71/s. 61. Otwarta i ekumeniczna postawa badawcza uczelni kościelnych jest częścią posoborowego dialogu Kościoła ze współczesnym światem, por. F. P a s t e r n a k, *Reorganizacja*, s. 228.

³² Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 33 ust. 3.

³³ Por. tamże, art. 57. Zapis ustawowy o porozumieniu z władzami kościelnymi dotyczy również wydziałów teologicznych w ramach uniwersytetu państwowego, w odniesieniu do „postanowień statutu związanych z funkcjonowaniem teologicznej podstawowej jednostki organizacyjnej”, tamże, art. 57 ust. 3.

³⁴ Por. KPK 1983, kan. 816 § 2; *Sapientia christiana*, art. 7. Por. także Zarządzenia Kongregacji, Załącznik 1- Normy dotyczące sporządzania statutów uniwersytetu lub wydziału.

Ważnym punktem odniesienia przy ich układaniu są normy Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza te, które są zawarte w konstytucji *Sapientia christiana*.

Uczelnia kościelna jest związana strukturalnie z Kościołem katolickim. Stan ten wyraża zwłaszcza osoba Wielkiego Kanclerza, który łączy uczelnię z władzami kościelnymi. Wielki Kanclerz reprezentuje Stolicę Apostolską na uniwersytecie lub wydziale i jednocześnie uczelnię wobec Stolicy Świętej.³⁵ Jego zadania są wyartykułowane w Zarządzeniach Kongregacji Wychowania Katolickiego do konstytucji *Sapientia christiana*. Wielki Kanclerz wspiera rozwój uczelni w jedności z katolicką doktryną oraz troszczy się o zachowanie prawa kanonicznego. Przedstawia Kongregacji nazwiska osób do zatwierdzenia bądź mianowania na stanowisko rektora oraz niektórych wykładowców. Przyjmuje wyznanie wiary od rektora. Udziela misji kanonicznej do nauczania. Co trzy lata składa sprawozdanie Stolicy Apostolskiej ze stanu uczelni.³⁶ Osoba Wielkiego Kanclerza łączy instytucję uczelnianą z Kościołem partykularnym i powszechnym. Zwykle powyższą funkcję pełni ordynariusz miejsca, gdzie znajduje się uniwersytet bądź wydział, o ile Stolica Apostolska nie zarządzi inaczej.³⁷

Władze uczelni stanowią pojedyncze osoby, jak również kolegia. Należy tu wymienić zwłaszcza rektora oraz dziekana (dziekanów). Władzami kolegialnymi są rada uniwersytetu i rada wydziału (wydziałów). Szczegółowe zagadnienia dotyczące nazw, obowiązków, sposobów wybierania, kadencji itd. określają statuty.³⁸

Kościelność uczelni wpływa następnie na nominację rektorską oraz jego obowiązki. Osobę rektora mianuje albo zatwierdza Kongregacja Wychowania Katolickiego.³⁹ Przy obejmowaniu funkcji rektor składa wyznanie wiary przed Wielkim Kanclerzem.⁴⁰

³⁵ Por. *Sapientia christiana*, art. 12.

³⁶ Por. Zarządzenia Kongregacji, art. 8.

³⁷ Por. *Sapientia christiana*, art. 13-14. Jeśli uczelnia podlega władzy kolegialnej (np. Konferencji Episkopatu), wówczas grono to wyłania spośród siebie osobę Wielkiego Kanclerza, por. Zarządzenia Kongregacji, art. 9.

³⁸ Por. *Sapientia christiana*, art. 16 nn. Odpowiednie normy prawa polskiego w odniesieniu do organów uczelni (senat, rady podstawowych jednostek organizacyjnych itp.), por. Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 60-83.

³⁹ Por. *Sapientia christiana*, art. 18.

⁴⁰ „Do osobistego złożenia wyznania wiary według formularza zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską są zobowiązani (...) 7. przed wielkim kanclerzem, a gdy takiego

Do licznych obowiązków rektora należy kierowanie wspólnotą akademicką, reprezentowanie uczelni i nadzorowanie administracją. Ponadto z racji kościelnego charakteru uniwersytetu czy wydziału, rektor informuje Wielkiego Kanclerza o ważniejszych sprawach oraz przesyła każdego roku sprawozdanie statystyczne do Kongregacji Wychowania Katolickiego.⁴¹

Każda uczelnia powinna mieć odpowiednią liczbę wykładowców, stosowną do potrzeb naukowych studentów, w każdej wykładanej dyscyplinie. Od wykładowców, zanim zostaną włączeni do grona nauczycielskiego, oczekuje się spełnienia określonych wymogów: odpowiednia wiedza, stopień doktorski, walory moralne i poczucie odpowiedzialności oraz zdolności pedagogiczne.⁴²

Kościół broni reguły wolności badań akademickich, ale też przypomina, „że zasady tej nie wolno oddzielać od odpowiedzialności etycznej uczonego”.⁴³ Odpowiedzialność ta posiada jeszcze większe znaczenie w odniesieniu do nauczycieli, którzy nauczają wiary i moralności, dlatego konstytucja *Sapientia christiana* stawia im dodatkowe wymogi. Nauczanie tych dziedzin winno zachować łączność z Urzędem Nauczycielskim Kościoła; ponadto ci wykładowcy składają publiczne wyznanie wiary i otrzymują misję kanoniczną

nie ma, przed ordynariuszem miejsca albo ich delegatami, rektor uniwersytetu kościelnego lub katolickiego – przy obejmowaniu funkcji (...).”, KPK 1983, kan. 833 nr 7.

⁴¹ Por. Zarządzenia Kongregacji, art. 14. Kodeks z 1983 r. zauważa osobę rektora uniwersytetu kościelnego w kontekście synodu partykularnego; rektor powinien być wezwany na synod z prawem głosu doradczego, por. KPK 1983, kan. 443 § 3 nr 3. O zadaniach rektora polskiej uczelni publicznej, por. Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 66.

⁴² Por. *Sapientia christiana*, art. 24-26. Również Kodeks z 1983 r. stawia wysokie wymogi dla nauczycieli uczelni kościelnych i katolickich: „Władza kompetentna, zgodnie z postanowieniami statutów, ma obowiązek zatroszczyć się o to, ażeby nauczycielami uniwersytetów katolickich mianować osoby, które obok odpowiednich kwalifikacji naukowych i pedagogicznych, odznaczają się również nieskazitelną doktryną i dobrymi obyczajami. Gdy zaś braknie tych wymogów, powinni być usunięci ze stanowiska, z zachowaniem sposobu określonego w statutach.”, tamże, kan. 810 § 1; por. tamże, kan. 818. Wymogi stawiane nauczycielom akademickim, por. także Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 109 nn.

⁴³ II Polski Synod Plenarny, nr 17/s. 52. O wolności badań, która nie sprzeciwia się otwartości na prawdę, tak że istnieje wzajemny związek, a nie sprzeczność badań i prawdy, por. J a n P a w e ł II, Homilia Jana Pawła II podczas obchodów Jubileuszu Nauczycieli Akademickich *Chrystus nie zagraża wolności badań*, 10.09.2000, Wiadomości KAI 14.09.2000, s. 23-24; tenże, Przemówienie J a n a P a w ł a II do uczestników Światowego Spotkania Nauczycieli Akademickich *Laboratoria kultury*, 09.09.2000, Wiadomości KAI 14.09.2000, s. 24-25.

od Wielkiego Kanclerza.⁴⁴ Ich nauczanie wsparte jest powagą autorytetu Kościoła, co wyraża udzielona misja. Pozostali wykładowcy, niezwiązani bezpośrednio z dyscyplinami wiary i moralności, otrzymują zwykle zezwolenie nauczania od Wielkiego Kanclerza.⁴⁵ Dodatkowe wymagania dla nauczycieli przedmiotów teologicznych stanowi również Kodeks z 1983 r., który domaga się dla nich szczególnego zlecenia (mandatu) do nauczania.⁴⁶ Trudność w interpretacji tego zagadnienia wynika m.in. ze stosowanej terminologii. *Sapientia christiana* używa zwrotu *misja kanoniczna*, a Kodeks z 1983 r. – *mandat*. Wydaje się, że *misja kanoniczna* jest mocniejszym wyrażeniem niż *mandat*, ale oba terminy prowadzą do tych samych konsekwencji (otrzymanie misji kanonicznej od Wielkiego kanclerza, złożenie wyznania wiary, *nihil obstat* ze strony Stolicy Apostolskiej).⁴⁷

Konstytucja *Sapientia christiana* w odniesieniu do wykładowców stanowi ponadto zastrzeżenie, że nie można być równocześnie stałym wykładowcą na dwóch wydziałach.⁴⁸ Mimo tego zastrzeżenia,

⁴⁴ Por. *Sapientia christiana*, art. 27. O obowiązku złożeniu wyznania wiary przed rektorem, który jest kapłanem, lub przed ordynariuszem miejsca albo przed ich delegatami, por. KPK 1983, kan. 833, nr 7.

⁴⁵ Por. *Sapientia christiana*, art. 27 § 1. Wielki Kanclerz wydaje także zezwolenie na prowadzenie wykładów przez akatolików, por. Zarządzenia Kongregacji, art. 18. Stolicy Apostolskiej zastrzega się prawo sprzeciwu wobec stałego zatrudnienia poszczególnych wykładowców, por. *Sapientia christiana* art. 27 § 2; por. także Zarządzenia Kongregacji, art. 19.

⁴⁶ „We wszystkich wyższych instytucjach nauczyciele przedmiotów teologicznych muszą mieć zlecenie kompetentnej władzy kościelnej.”, KPK 1983, kan. 812; por. tamże, kan. 818. Por. też wypowiedź II Polskiego Synodu Plenarnego: „Wykładowcy przedmiotów należących do dziedziny wiary lub obyczajów powinni być świadomi tego, że zadanie to wymaga zachowania ścisłej łączności z autentycznym nauczaniem Kościoła, przede wszystkim zaś z magisterium Biskupa Rzymskiego. Po złożeniu przepisanego wyznania wiary otrzymują oni misję kanoniczną od wielkiego kanclerza lub jego delegata. W momencie mianowania wszyscy pracownicy naukowcy i administracyjni winni zostać poinformowani o katolickiej tożsamości uniwersytetu lub wydziału, o tym, co z niej wynika, jak również o ciążyącym na nich obowiązku jej umacniania, a przynajmniej respektowania”, tamże, nr 20/s. 53. Przytoczony dokument synodalny rozciąga więc pewną odpowiedzialność za tożsamość uczelni na wszystkich jej pracowników. O obecności świeckich wykładowców na uczelniach katolickich i kościelnych, por. E. Z a n e t t i, *I laici nel munus docendi della Chiesa*, w: *I laici nella ministerialità della Chiesa*, XXVI Incontro di Studio Centro Dolomiti „Pio X” – Borca di Cadore 28 giugno – 3 luglio 1999, a cura di Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 2000, s. 213.

⁴⁷ Por. F. R. M c M a n u s, *Commentary*, s. 975.

⁴⁸ Por. Zarządzenia Kongregacji, art. 21 § 2; cały dokument odnosi się do uczelni

Kościół zaleca przełożonym i profesorom uniwersytetów i fakultetów kościelnych współpracę w obrębie tej samej uczelni, jak również pomiędzy różnymi ośrodkami studiów, nawet niekościelnymi, dla większego postępu wiedzy.⁴⁹ Prawo polskie, podobnie do kanonicznego, ogranicza tzw. wieloletowość: „nauczyciel akademicki może pozostawać w tym samym czasie w stosunku pracy tylko w jednym podstawowym miejscu pracy”.⁵⁰

W ogólnej grupie grona wykładowców znajdują się też kapłani diecezjalni oraz osoby zakonne. Mogą oni podejmować pracę za zgodą własnego ordynariusza lub przełożonego, z zachowaniem wszystkich powyższych norm.⁵¹

1.3. Studenci i program studiów

Uczelnie kościelne są otwarte dla wszystkich studentów, duchownych i świeckich.⁵² Przyjęcie na studia łączy się przede wszystkim z uzyskaniem odpowiedniego wcześniejszego poziomu wykształcenia, analogicznego do wymagań państwowych uniwersytetów danego kraju czy regionu.⁵³ Konstytucja *Sapientia christiana* oczekuje ponadto od kandydatów świadectwa moralności. Dla duchownych i alumnów wystawia je ich własny ordynariusz; dla

kościelnych, zatem zastrzeżenie powyższe nie wyklucza jednoczesnej pracy wykładowcy na uczelni kościelnej i niekościelnej.

⁴⁹ „Przełożeni i profesorowie uniwersytetów i fakultetów kościelnych powinni zastrzec się o to, ażeby poszczególne wydziały uniwersytetu świadczyły sobie wzajemną pomoc, na ile zezwala na to przedmiot, oraz żeby między własnym uniwersytetem lub wydziałem i innymi uniwersytetami i wydziałami, nawet niekościelnymi, istniała wzajemna współpraca, przez którą, podejmując wspólne działanie, poprzez spotkania, skoordynowane badania naukowe czy inne środki, zmierzałoby się do większego postępu wiedzy.”, KPK 1983, kan. 820. Por. II Polski Synod Plenarny, nr 21/s. 53.

⁵⁰ Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 109 ust. 2; podjęcie dodatkowego zatrudnienia wymaga zgody rektora, jej brak może skutkować wypowiedzeniem stosunku pracy, por. tamże, art. 124 ust. 4, art. 129 ust. 1.

⁵¹ Por. Zarządzenia Kongregacji, art. 23; KPK 1983, kan. 671.

⁵² Por. *Sapientia christiana*, art. 31.

⁵³ Por. tamże, art. 32; Zarządzenia Kongregacji, art. 24 § 2. Wskazania Kongregacji wskazują również na wymóg znajomości języka łacińskiego, w stopniu pozwalającym na zrozumienie i posługiwanie się źródłowymi dokumentami kościelnymi, por. tamże art. 24 § 3. Wydaje się, że jest to postulat trudny do spełnienia w aktualnej polskiej rzeczywistości dydaktycznej. Dlatego naukę języka łacińskiego należy rozbudować w programie studiów. O wymaganiach stawianych kandydatom na studia, por. także Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 169.

pozostałych kandydatów wydaje *persona ecclesiastica*.⁵⁴ Kodeks z 1983 r. zaleca biskupom diecezjalnym oraz przełożonym instytutów zakonnych, aby posyłali oni młodych duchownych i osoby zakonne na studia.⁵⁵ Szczegółowe prawa i obowiązki studentów określają statuty.

Przebieg studiów reguluje program, który powinien respektować normy wynikające z dokumentów kościelnych, w tym i Soboru Watykańskiego II. Zatem program studiów z jednej strony winien respektować swobodę badań i nauczania. Z drugiej strony, owa wolność mieści się w granicach Słowa Bożego oraz w posłuszeństwie wobec Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.⁵⁶ Roztropność poszukiwań naukowych jest szczególnie potrzebna na styku nauki i duszpasterskich potrzeb Kościoła.

Program studiów uczelni kościelnych dzieli się zazwyczaj na trzy fazy.⁵⁷ Na pierwszym etapie dokonuje się przekaz ogólnych informacji oraz wprowadzenie w posługiwanie się metodą pracy naukowej. W drugiej fazie kształcenia studentów następuje pogłębione studium określonej grupy dyscyplin i dalsze wprowadzenie w metodę naukową. Ostatni etap prowadzi do dojrzałości naukowej studenta oraz łączy się z napisaniem rozprawy doktorskiej. Tak nakreślone fazy korespondują z rozwijającym się w Europie *Systemem bolońskim* studiów wyższych, w którym występuje dwa etapy początkowe i trzeci – doktorancki.⁵⁸

⁵⁴ Por. *Sapientia christiana*, art. 31; Zarządzenia Kongregacji, art. 24. Dla osób zakonnych świadectwo wystawia przełożony zakonny; dla pozostałych (świeckich), zazwyczaj dokument wystawia proboszcz lub katecheta.

⁵⁵ „Na ile wymaga tego dobro diecezji lub instytutu zakonnego, a nawet Kościoła powszechnego, biskupi diecezjalni albo kompetentni przełożeni instytutów zakonnych powinni posyłać na uniwersytety młodych duchownych i zakonników, odznaczających się charakterem, cnotą i uzdolnieniami.”, KPK 1983, kan. 819. Kodeks nie odnosi się tym miejscu do stowarzyszeń życia apostołskiego ani do instytutów świeckich. Przełożeni tych wspólnot, choć nie są zobligowani prawnie do wysyłania swoich członków na studia, powinni jednakże zauważać potrzebę kształcenia; por. także L. C h i a p p e t t a, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. II, Roma 1996, s. 60.

⁵⁶ Por. *Sapientia christiana*, art. 38-39.

⁵⁷ Por. tamże, art. 40.

⁵⁸ Na uczelniach wyższych są prowadzone studia pierwszego, drugiego stopnia lub jako jednolite studia magisterskie oraz doktoranckie, por. Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 159, 195. Ministrowie edukacji 29 krajów 19 czerwca 1999r. podpisali Deklarację Bolońską. W dokumencie tym zawarte są zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich; celem Deklaracji Bolońskiej

Konstytucja *Sapientia christiana* podaje ramowe wytyczne dla programu studiów i ogólnych zasad funkcjonowania trzech najważniejszych wydziałów kościelnych: teologicznego, prawa kanonicznego i filozofii. Przykładowo, wydziały prawa kanonicznego w pierwszej fazie podejmują wykład ogólnych zasad prawa kanonicznego w ciągu roku (dwóch semestrów). Drugi cykl, trwający dwa lata (cztery semestry), jest poświęcony pogłębionemu studium całego Kodeksu Prawa Kanonicznego.⁵⁹ Trzeci etap obejmuje przynajmniej jeden rok i jest nakierowany na doskonalenie formacji prawniczej oraz przygotowanie rozprawy doktorskiej.⁶⁰

Wytyczne konstytucji *Sapientia christiana* dotyczące programu studiów na wydziałach prawa kanonicznego zostały znowelizowane dekretem Kongregacji Wychowania Katolickiego z 2 września 2002 r. Dokument ten zmienia czas trwania poszczególnych cykli programu studiów oraz zestawienie wykładanych przedmiotów. Według nowych wytycznych pierwszy etap studiów trwa cztery semestry (dwa lata); kolejny sześć semestrów (trzy lata); ostatni dwa semestry (jeden rok). Treść dokumentu wskazuje na dwie zasadnicze przyczyny dla zaistnienia dekretu. Pierwszą jest niedostateczna znajomość języka łacińskiego u absolwentów szkół średnich. Wykład prawa kanonicznego, w myśl nauki Soboru Watykańskiego II, odnosi się do „tajemnicy Kościoła”; zatem studia prawa kanonicznego domagają się podstawowej wiedzy teologicznej. Brak takiej wiedzy stanowi drugą przyczynę reformy programu studiów.⁶¹

jest stworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, por. http://www.bip.nauka.gov.pl/bipmein/index.jsp?place=Menu02&news_cat_id=127&layout=1&page=0 (data dostępu: 15.07.2008).

⁵⁹ Na zakończenie pierwszego i drugiego cyklu studiów ma się odbyć egzamin (rygorum) z całości materiału, por. Zarządzenia Kongregacji, art. 58.

⁶⁰ Por. *Sapientia christiana*, art. 76.

⁶¹ Por. Kongregacja Wychowania Katolickiego, Dekret reformujący studia na Wydziałach Prawa Kanonicznego, 02.09.2002 r., L'Osservatore Romano z dn. 16.11.2002 r. Według dekretu pierwszy etap studiów obejmuje niektóre zagadnienia filozoficzne i teologiczne (metafizyka, etyka, wprowadzenie do Pisma Świętego, teologia fundamentalna itd.), wprowadzenie ogólne do prawa kanonicznego i język łaciński. Drugi cykl zakłada wykład Kodeksu Prawa Kanonicznego albo Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, dyscypliny powiązane (teologia prawa kanonicznego, prawo rzymskie, elementy prawa cywilnego itd.), wprowadzenie do Kodeksu Prawa Kanonicznego dla studentów prawa Kościołów wschodnich i odwrotnie, język łaciński, wykłady fakultatywne i seminaria. Trzeci etap obejmuje łacinę kościelną oraz wykłady obligatoryjne lub fakultatywne, według rozporządzenia danego wydziału. O przyczynach wydania dekretu

Ogólny schemat programu studiów jest modyfikowalny dla niektórych grup osób. Zarządzenia wykonawcze do konstytucji *Sapientia christiana* zezwalają na opuszczenie pierwszego etapu studiów przez absolwentów seminariów duchownych, którzy ukończyli studia filozoficzno-teologiczne.⁶² Kolejna modyfikacja odnosi się do doktorów prawa świeckiego. Mogą oni uzyskać skrócenie okresu studiów, z obowiązkiem zdania wszystkich egzaminów wymaganych do uzyskania stopni akademickich.⁶³

Odpowiednio do trzech etapów nauczania konstytucja *Sapientia christiana* rozróżnia stopnie naukowe. Ukończenie pierwszego etapu studiów uprawnia do stopnia bakalaureatu; drugi kończy się licencjatem; ostatni poziom wieńczy doktorat. „Nie można nikogo dopuścić do doktoratu, jeżeli nie uzyskał wcześniej licencjatu”, stanowi konstytucja *Sapientia christiana*.⁶⁴ Norma ta dotyczy wydziałów kościelnych. Zatem posiadany analogiczny stopień z innych (niekościelnych) dyscyplin nie uprawnia do rozpoczęcia etapu doktorskiego. Wymagane są tu specjalistyczne studia z określonej dyscypliny kościelnej. Do uzyskania doktoratu wymagana jest następnie rozprawa doktorska, poddana publicznej dyskusji i obronie. Po pozytywnej obronie i zaaprobowaniu przez kolegium wydziału, rozprawa doktorska winna być opublikowana, przynajmniej w znacznej części.⁶⁵ Ze względu na wyjątkowe zasługi naukowe lub kulturowe w zakresie rozwijania nauk kościelnych, wydział może nadać doktorat honorowy (*honoris causa*), który jest odmienny od akademickiego stopnia doktoratu oraz nie łączy się z kanonicznymi implikacjami.

Stopnie akademickie prowadzą do określonych uprawnień. Doktorat upoważnia do prowadzenia wykładów na wydziale kościelnym.⁶⁶

tu oraz analizę norm w nim zawartych, por. R. S o b a ń s k i, *Uwagi o studiach prawa kanonicznego (na marginesie dekretu Kongregacji Wychowania Katolickiego z 2.9.2002)*, w: *Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr hab. J. Kałowskiemu z okazji 70. rocznicy urodzin*, Warszawa 2004, s. 21-31. Wydział Prawa Kanonicznego szczególnie przygotowuje studentów do pełnienia zadań kościelnych (administracyjnych, sędowniczych oraz duszpasterskich), por. F. P a s t e r n a k, *Reorganizacja*, s. 225.

⁶² Por. Zarządzenia Kongregacji, art. 57 § 1.

⁶³ Por. tamże, art. 57 § 2.

⁶⁴ *Sapientia christiana*, art. 49 § 2; por. F. P a s t e r n a k, *Reorganizacja*, s. 222.

⁶⁵ Por. *Sapientia christiana*, art. 49 § 3.

⁶⁶ Por. KPK 1983, kan. 253 § 1. Doktorat jest wymagany dla niektórych urzędów

Licencjat pozwala wykładać w wyższym seminarium duchownym lub w równorzędnej szkole wyższej.⁶⁷ Nazwy stopni akademickich, które występują w dokumentach kościelnych, mogą być dostosowane do praktyki uczelni wyższych danego kraju czy regionu. Ważna jest równowaga stopni i ich przejrzystość we wzajemnej relacji.⁶⁸

Studiowanie prowadzi przede wszystkim do zdobycia wiedzy przez studentów. Jednakże uczelnia kościelna winna równocześnie zaoferować studentom możliwość duchowego rozwoju. Dlatego Kodeks z 1983 r. wskazuje na potrzebę otoczenia studentów troską duszpasterską. Biskupi diecezjalni mogą w tym celu erygować specjalne parafie albo przynajmniej ustanowić duszpasterzy akademickich.⁶⁹ Potrzeba duszpasterstwa studenckiego dotyczy wszystkich uczelni, nie tylko kościelnych. Biskup diecezjalny nie tylko winien ustanowić kapelana, ale sam też ma utrzymywać stały kontakt z władzami uczelni. Duszpasterstwo takie zwrócone ku studentom, powinno obejmować również nauczycieli akademickich.⁷⁰

kościelnych: kandydat do biskupstwa, por. tamże, kan. 378 § 1; wikariusz generalny i biskupi, por. tamże, kan. 478 § 1.

⁶⁷ Por. *Sapientia christiana*, art. 50 § 1; KPK 1983, kan. 253 § 1. Licencjat łączy się z niektórymi funkcjami kościelnymi: kandydat do biskupstwa, por. tamże kan. 378 § 1; wikariusz generalny i biskupi, por. tamże, kan. 478 § 1; wikariusz sądowy, por. tamże, kan. 1420 § 4; sędzia w sądzie kościelnym, por. tamże, kan. 1421 § 3; rzecznik sprawiedliwości i obrońca węzła, por. tamże, kan. 1435.

⁶⁸ Por. *Sapientia christiana*, art. 48. Instytucje kościelne winny starać się o rozpoznanie przez władze świeckie kościelnych stopni akademickich, co może być zawarte np. w konkordacie, por. F. R. M c M a n u s, *Commentary*, s. 975. Wydaje się, że w polskiej rzeczywistości występuje nieporozumienie. Ukończenie pierwszego stopnia studiów na uczelni publicznej wieńczy licencjat; zamknięcie studiów drugiego stopnia na uczelni kościelnej także oznacza osiągnięcie licencjatu, ale w terminologii polskich uczelni „kościelny licencjat” faktycznie jest magisterium.

⁶⁹ „Biskup diecezjalny powinien otoczyć studentów szczególną troską duszpasterską, nawet erygując dla nich parafie albo przynajmniej wyznaczając do tego na sposób stały niektórych kapłanów. Winien również zatroszczyć się o to, ażeby na uniwersytetach, także niekatolickich, powstały katolickie ośrodki uniwersyteckie, świadczące młodzieży pomoc, zwłaszcza duchową.”, KPK 1983, kan. 813; por. tamże, kan. 818.

⁷⁰ Por. II Polski Synod Plenarny, nr 68/s. 60. Dokument ten zauważa potrzebę podjęcia refleksji nad poszukiwaniem nowych form duszpasterstwa w środowiskach akademickich, tamże. Problem duszpasterstwa akademickiego obejmuje zagadnienie formy (kapelanie, parafie personalne) oraz zaangażowania różnych osób i grup (wikariusz biskupi, wspólnoty zakonne, świeccy), por. J. D y d u c h, *Posłannictwo uniwersytetów*, s. 87-90. Prawdopodobnie pierwszą akademicką parafią personalną jest wspólnota pw. św. Ireneusza w Częstochowie.

2. Wydziały kościelne UKSW

2.1. Zarys historii UKSW

W roku 2004 minęło 50 lat istnienia uczelni, która pierwotnie powstała jako Akademia Teologii Katolickiej, a następnie przeobraziła się w Uniwersytet Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie. Początki Akademii sięgają więc roku 1954, kiedy to na mocy uchwał rządowych, Wydziały Teologiczne Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego zostały wyłączone ze swoich macierzystych uczelni i utworzyły nową uczelnię.⁷¹ Trzon kadry profesorskiej stanowili wykładowcy z Krakowa i Warszawy. Ówczesny przewodniczący Episkopatu Polski bp Michał Klepacz zaproponował nazwę „Akademia Teologii Katolickiej”. On także skutecznie zabiegał o kanoniczne elementy nowo powstałej uczelni, takie jak: konieczność otrzymania misji kanonicznej przez wykładowców i zobowiązanie rektora do składania sprawozdań władzom kościelnym.⁷²

Pierwsza inauguracja roku akademickiego w ATK odbyła się 22 listopada 1954 r.⁷³ Od 1956 r. uczelnia przeżywała trudne lata. Zagadnienie jej kanoniczności powodowało odwołanie alumnów ze studiów oraz odejście krakowskich profesorów.⁷⁴ Do przetrwania uczelni przyczynił się Ksiądz Rektor Kwiatkowski, który zabiegał u kard. Stefana Wyszyńskiego o kanoniczne uznanie ATK. Pomoc-

⁷¹ Opracowanie historii ATK, por. J. M a n d z i u k, *Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie*, w: *Nowy uniwersytet dla Warszawy*, Materiały z sympozjum w Akademii Teologii Katolickiej z dn. 09.11.1998, Warszawa 1999, s. 67-85; tekst wspomnianych wyżej uchwał rządowych, por. tenże, *Dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954-1999*, Warszawa 1999, s. 12-13.

⁷² Por. J. M a n d z i u k, *Akademia*, s. 68.

⁷³ W roku 2004 minęła pełna rocznica istnienia wydziałów kościelnych, co było także okazją do jubileuszowego podsumowania historii; por. S. U r b a ń s k i, *50. Rocznica Wydziału Teologicznego (1954-2004)*, w: *Wydział Teologiczny (1954-2004)*, red. S. U r b a ń s k i, Warszawa 2004, s. 13-34; R. S o b a ń s k i, *Półwiecze Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW*, w: *Księga pamiątkowa Wydziału Prawa Kanonicznego ATK/UKSW 1954-2004*, Warszawa 2005, red. J. W r o c e ń s k i, B. S z e w c z u l, S. K o b i a ł k a, s. 9-19. Ta ostatnia pozycja ukazuje również aktualną strukturę tego Wydziału oraz miniony i bieżący dorobek dydaktyczno-naukowy jego pracowników.

⁷⁴ Por. J. M a n d z i u k, *Akademia*, s. 69. Równoległe z historią ATK zaczęła się historia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, który miał zapewnić studium teologii – zwłaszcza alumnom seminarium duchownego, por. J. M i a z e k, *Od Akademickiego Studium*, s. 7-12.

na również okazała się ustawa państwowa z 1958 r. żądająca przy przewodach doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich recenzji wykładowcy z innej uczelni. ATK zorientowana na nauki kościelne dopełniała zatem naukowo Katolicki Uniwersytet Lubelski.⁷⁵ Również w 1958 r. Prymas Polski został upoważniony przez Stolicę Apostolską do sprawowania kanonicznej władzy nad ATK.⁷⁶

Nowa uczelnia kościelna systematycznie się rozwijała na wielu płaszczyznach: kadry profesorskiej, wydawniczej, liczby studentów, działalności artystycznej, zasobności biblioteki oraz pracy naukowej. Ważnym wydarzeniem, również z punktu jej kanoniczności, było przyjęcie ATK do Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich w 1973 r.⁷⁷ Stopniowo rozwijały się kontakty ATK z zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Rozwój uczelni dotyczył również jej struktur. W 1987 r. powstał Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Równolegle rozwijał się Instytut Studiów nad Rodziną, który otrzymał charakter instytutu pozawydziałowego.

Spornym zagadnieniem była kwestia kanoniczności stopni naukowych nadawanych przez uczelnię. Na mocy upoważnienia Kongregacji Wychowania Katolickiej, Prymas Polski we wrześniu 1974 r. nadał uprzednio uzyskanym stopniom znaczenie kanoniczne. W odniesieniu do przyszłości, dekret Prymasa z 12 września 1974 r. zobowiązywał rektora do składania przysięgi wierności na ręce Wielkiego Kanclerza. Profesorowie podobną przysięgę mieli składać wobec delegata Wielkiego Kanclerza; wszyscy wykładowcy musieli otrzymać misję kanoniczną oraz odznaczać się wiernością wobec nauki Kościoła. Prymas poprzez podpisanie wykazów osób dyplomowanych uznawał kanoniczność ich stopni.⁷⁸

⁷⁵ J. M a n d z i u k mówi w tym miejscu o istnieniu i działaniu dwóch wyższych uczelni katolickich w Polsce, w Warszawie i w Lublinie, por. tenże, *Dzieje Akademii*, s. 21. Prawo kanoniczne w tamtym okresie nie rozróżniało ściśle uczelni kościelnych od katolickich, ale z aktualnego punktu widzenia można by takiego podziału dokonać.

⁷⁶ Por. J. M a n d z i u k, *Akademia*, s. 70. Stopniowo od lat 60. Książd Prymas Stefan Wyszyński zaczął odwiedzać ATK (spotkania modlitewne, naukowe i uroczystości inauguracyjne), a następnie zabiegał o rozwój naukowy i inwestycyjny uczelni, będąc jej orędownikiem, por. S. U r b a Ń s k i, 50. *Rocznica Wydziału Teologicznego*, s. 27.

⁷⁷ Por. J. M a n d z i u k, *Akademia*, s. 74; tenże, *Dzieje Akademii*, s. 31.

⁷⁸ Por. tamże, s. 39. Ostatecznie, kanoniczną aprobatę ATK uzyskało dzięki dekreto- wi Kongregacji Seminariorów z 29 czerwca 1989 r. (N. 531/75/55). Biografie i wspomnie- nia o profesorach ATK, por. *Ocalić od zapomnienia. Profesorowie Akademii Teologii*

Ustawiczny rozwój uczelni i nowa sytuacja polityczna w Polsce lat dziewięćdziesiątych zaowocowały myślą przekształcenia ATK w uniwersytet. Od 12 grudnia 1992 r. Ksiądz Rektor J. Łach wraz z Senatem rozpoczął starania o dokonanie takiej zmiany.⁷⁹ Władze uczelni jednocześnie przygotowały propozycję statutu ATK. Nowy statut Akademii został ostatecznie zaaprobowany przez Stolicę Apostolską oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej w 1994 r.⁸⁰ Trwały dalsze prace nad przekształceniem uczelni w uniwersytet. Po pozytywnym ustosunkowaniu się Konferencji Episkopatu Polski do nowego projektu, Kongregacja Wychowania Katolickiego 15 grudnia 1997 udzieliła zgody na transformację Akademii w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.⁸¹ Senat ATK złożył następnie wniosek o przekształcenie Akademii w Uniwersytet do Ministra Edukacji Narodowej. Wniosek rozpatrywała Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, która poprosiła o opinie trzy uczelnie: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.⁸²

Katolickiej w Warszawie we wspomnieniach wychowanków, red. J. D o ł ę g a, J. M a n d z i u k, Warszawa 2002.

⁷⁹ Por. J. M a n d z i u k, *Dzieje Akademii*, s. 59. Kalendarium przekształcenia ATK w UKSW oraz opis tych wydarzeń przez rektorów uczelni: ks. prof. J. Łacha (rektor ATK 1990-1996), ks. prof. R. Bartnickiego (rektor ATK 1996-2000 oraz pierwszy rektor UKSW), por. *Pierwsze dni Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, red. H. K a c z m a r s k i, H. P o d o l s k i, Warszawa 2000.

⁸⁰ Por. Statut Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, Warszawa 1994 (dalej Statut ATK); por. także J. M a n d z i u k, *Dzieje Akademii*, s. 60. Interesujący jest Wstęp do Statutu ATK z 1994 r., który odwołuje się do prawa kanonicznego i prawa polskiego. W ramach prawa kanonicznego Wstęp nawiązuje do konstytucji apostołskich Jana Pawła II o uniwersytetach kościelnych *Sapientia christiana* z 1989 r. oraz o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae* z 1990 r. Uczelnia rozwijała się na wielu płaszczyznach. Wzrastała liczba i kwalifikacje kadry nauczycielskiej. Zostały utworzone nowe katedry i kierunki. Przykładowo, Wydział Prawa Kanonicznego od października 1998 r. otworzył nowy kierunek – prawo.

⁸¹ Por. J. M a n d z i u k, *Akademia*, s. 81; tenże, *Dzieje Akademii*, s. 59-60. Przekształcenie Akademii w Uniwersytet pociągało za sobą pytanie, jaki Uniwersytet? Jednym z wyrazów poszukiwań naukowych na ten temat było sympozjum pt. Nowy Uniwersytet dla Warszawy z 1988 r. Niektóre z referatów tego sympozjum (opublikowane w tej samej pozycji) sugerowały powstanie uniwersytetu katolickiego, por. W. G ó r a l s k i, *Uniwersytet katolicki w świetle prawa kościelnego*, w: *Nowy uniwersytet dla Warszawy, Materiały z sympozjum w Akademii Teologii Katolickiej z dn. 09.11.1988 r.*, Warszawa 1999, s. 42-55; J. S a l i j, *Próba określenia specyfiki nowego uniwersytetu w Warszawie*, s. 56-66.

⁸² Por. J. M a n d z i u k, *Dzieje Akademii*, s. 73. Zagadnienia *nihil obstat* oraz statutu przyszłego uniwersytetu, por. *Z prac Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, Reflek-*

Zwieńczeniem długoletniej pracy transformacyjnej była ustawa Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 3 września 1999 r. o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (w miejsce dotychczasowej Akademii Teologii Katolickiej).⁸³ Ustawę w dniu 22 września przyjął Senat a następnie 30 września 1999 r. podpisał ją Prezydent RP. Ustawa ta określa w art. 1 nazwę i siedzibę Uniwersytetu oraz to, że jest on uczelnią państwową. Art. 4 stanowi o podwójnym nadzorze nad Uniwersytetem: państwowym (minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego) oraz kościelnym (władze Kościoła katolickiego, w zakresie określonym przez umowę między KEP a Rządem RP oraz statut uczelni). Fundamentalna, zatem podstawa dla istnienia uczelni określa jej państwowy charakter przy podwójnej zależności (państwowej i kościelnej). Uwaga ta jest istotna ze względu na temat całego opracowania, które odnosi się do wydziałów kościelnych UKSW. Zadaniem całego Uniwersytetu jest prowadzenie badań naukowych w zakresie nauk humanistycznych, społecznych i teologicznych.⁸⁴

2.2. Definicja i zadania wydziałów kościelnych UKSW

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, powstały na mocy wyżej przytoczonej ustawy, rządzi się normami statutu zatwierdzonego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zaznaczyć w tym miejscu trzeba, że pierwszy statut z 1999 r.⁸⁵ ze względu na ustawę o szkolnictwie wyższym z 1990 r. został zmo-

sje z posiedzenia plenarnego w dniu 21 stycznia 1999, http://pryzmat.pwr.wroc.pl/Pryzmat_115/115rada.html (data dostępu: 24.07.2008).

⁸³ Por. Dz.U. 1999, nr 79, poz. 884 (dalej Ustawa 1999). Dotychczasowa nazwa uczelni była bardzo nieadekwatna do struktury Akademii, jak również do oferowanych kierunków nauczania, nie tylko przecież teologicznych, por. J. S a l i j, *Próba określenia*, s. 56-57. Ważnym też aktem była Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego wydziałów nauk kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z dnia 29 września 1999 r. (dalej Umowa RP-KEP 1999), Archiwum UKSW, ul. Dewajts 5, Warszawa. Akt ten nawiązywał do art. 15 ust. 2 Konkordatu z 1993 r. i został podpisany w Domu Arcybiskupów Warszawskich, por http://www.uksw.edu.pl/pl/Uniwersytet/O_uczelni/Historia (data dostępu: 17.07.2008).

⁸⁴ Por. Ustawa 1999, art. 4. Pozostałe artykuły tej ustawy odnoszą się do mienia nowej uczelni i norm przejściowych.

⁸⁵ Por. Statut Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 1999 (dalej Statut 1999).

dyfikowany i opublikowany w 2001 r.⁸⁶ Obecny statut został zatwierdzony w 2006 r., a następnie znowelizowany uchwałą senatu UKSW z 29 maja 2008 r.

Zrozumienie miejsca i zadań wydziałów kościelnych w całości UKSW wymaga przestudiowania statutu, a w nim szczególnie preambuły i pierwszego rozdziału – postanowienia ogólne. Preambuła nawiązuje do ustawy tworzącej Uniwersytet, dziedzictwa Akademii Teologii Katolickiej oraz do podwójnej podstawy prawnej uczelni (państwowej i kościelnej).⁸⁷ Podobnie jak wcześniejsze wersje statutu, tak i aktualny, zauważa istnienie wydziałów kościelnych w ramach UKSW oraz konstytucję apostolską *Sapientia christiana*, która dotyczy przepisów prawa kanonicznego.⁸⁸ Zauważyć tu można różnicę w zestawieniu ze statutem ATK z 1994 r., który we wstępie wskazywał, obok *Sapientia christiana*, także na konstytucję *Ex corde Ecclesiae*.⁸⁹ Aktualna preambuła wyraźniej więc osadza niektóre wydziały Uniwersytetu jako kościelne, a nie jako kościelne i katolickie jednocześnie.

W ramach Uniwersytetu, jako państwowej szkoły wyższej (publicznej) posiadającej osobowość prawną,⁹⁰ istnieją wydziały zorientowane na nauki kościelne.⁹¹ Nadzór nad całym Uniwersytetem

⁸⁶ Por. Statut Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2001 (dalej Statut 2001).

⁸⁷ Por. tekst preambuły: „Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego z siedzibą w Warszawie, został powołany do życia ustawą z dnia 3 września 1999 r. (Dz. U. Nr 79, poz. 884). Wywodzi się z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, będącej uczelnią państwową i katolicką, działającą w latach 1954-1999, powstała z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego podejmuje bogate dziedzictwo Akademii Teologii Katolickiej. Po uwzględnieniu przepisów prawa polskiego, szczególnie ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.) oraz przepisów prawa kanonicznego, szczególnie konstytucji apostolskiej „*Sapientia christiana*” z dnia 15 kwietnia 1979 r. (AAS 1979 r., s. 469-499) o uniwersytetach i wydziałach kościelnych, uchwała się statut Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w następującym brzmieniu.”, Statut 2006, s. 7. Późniejsze zmiany tekstu nie zmieniają istotnej treści preambuły, por. Statut 2006 z późn. zm.

⁸⁸ Por. Preambuła, Statut 1999, s. 3; Preambuła, Statut 2001, s. 7. Wyraźne odniesienie do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983, por. Umowa RP-KEP 1999, § 1.

⁸⁹ Por. Statut ATK, s. 6.

⁹⁰ Por. Statut 2006, § 1, nr 1-2.

⁹¹ „Wydziały nauk kościelnych w Uniwersytecie działają ponadto na podstawie konstytucji apostolskiej *Sapientia christiana* z dnia 15 kwietnia 1979 r. (AAS 1979 r., s. 469-499) oraz odrębnego regulaminu, uwzględniającego przepisy państwowe i kościelne”.

sprawuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego⁹². Statut poddaje wydziały kościelne podwójnemu nadzorowi; obok ministerstwa także władze Kościoła katolickiego są organem nadrzędnym dla tych wydziałów. „Wydziały nauk kościelnych: Wydział Teologiczny, Wydział Prawa Kanonicznego, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, zwane dalej *wydziałami nauk kościelnych w Uniwersytecie*, pozostają ponadto, zgodnie z art. 33 ust 3 ustawy, pod nadzorem władz Kościoła Katolickiego w zakresie określonym w umowie zawartej między Konferencją Episkopatu Polski a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 września 1999 r., zwanej dalej *umową* i w statucie.”⁹³ Włączenie wydziałów kościelnych w struktury uniwersytetów niekościelnych akceptuje także konstytucja *Sapientia christiana*, jeśli wydziały te przestrzegają prawa kanonicznego.⁹⁴ Postanowienia statutu, wyżej przytoczone, dostarczają kolejnych argumentów pozwalających na zdefiniowanie niektórych wydziałów UKSW jako kościelnych. Są to: wyrażenie „nauki kościelne”,

cielne, posiadającego aprobatę Kongregacji Wychowania Katolickiego.”, tamże, § 1, nr 5. „Do wydziałów nauk kościelnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego stosuje się przepisy ustawy dotyczące wydziałów teologicznych”, Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 254. W statucie z 2001 pośród wydziałów kościelnych wymieniony był Wydział Teologiczny w Radomiu, por. § 4, nr 2. Statut z 2006 nie wymienia takiego wydziału, ponieważ jest to Instytut Teologii przypisany do Wydziału Teologicznego UKSW. Por. też Regulamin-Statut Wydziałów Nauk Kościelnych w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (dalej Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych), w: Kroniki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, nr 3-4/2001, s. 163-193.

⁹² Por. Statut 2006, § 4, nr 1.

⁹³ Tamże, § 4, nr 2. Wszelkie istotne zmiany, uchwalane przez senat, a dotyczące wydziałów kościelnych- winny być aprobowane przez Stolicę Apostolską, por. tamże, § 10 nr 4. Zasada ta dotyczy także zmian w statucie, gdy odnoszą się one do wydziałów kościelnych. Wymagają one zatwierdzenia przez Wielkiego Kanclerza i Kongregację Wychowania Katolickiego, por. tamże § 192 nr 2; Umowa RP-KEP 1999, § 7, ust. 1. Uchwały rektora lub organów kolegialnych, w tym samym obrębie przedmiotowym, bez odpowiedniej aprobaty, mogą być uznane za nieważne przez władze kościelne, por. Prawo o szkolnictwie wyższym 2005, art. 36, nr 3. Nadzór strony kościelnej dotyczy szczególnie doboru nauczycieli akademickich i innych pracowników wydziałów kościelnych oraz zachowania tożsamości katolickiej tychże struktur, por. Umowa RP-KEP 1999, § 2 ust. 2. Na etapie określenia statusu uczelni, przy przekształceniu ATK w UKSW, rozważana była pozycja Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych. Ostatecznie zrezygnowano z nadzoru kościelnego nad tym Wydziałem, por. R. B a r t n i c k i, *Nasza droga do uniwersytetu, w: Pierwsze dni Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, red. H. K a c z m a r s k i, H. P o d o l s k i, Warszawa 2000, s. 46-47.

⁹⁴ Por. *Sapientia christiana*, art. 20 § 2.

odniesienie się do konstytucji *Sapientia christiana* oraz podległość względem władz Kościoła katolickiego.

Uniwersytet będący częścią polskiego systemu edukacji realizuje określone zadania. Należą do nich przede wszystkim kształcenie studentów i ich wychowanie, badania naukowe, rozwój kadr naukowych, upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury.⁹⁵ Warto podkreślić, że wychowanie dokonuje się w odniesieniu do określonych wartości: „w poczuciu odpowiedzialności za państwo polskie, za umacnianie zasad demokracji i poszanowanie praw człowieka, patriotyzmu, kształtowanie postaw w duchu wartości ogólnoludzkich, chrześcijańskich, obywatelskich i narodowych”.⁹⁶ Następnym ważnym przesłaniem Uniwersytetu jest nieustanna refleksja nad dziedzictwem ludzkiej wiedzy, wierność prawdzie oraz inspiracja chrześcijańska.⁹⁷ Ponadto UKSW chce przyczynić się do ochrony ludzkiej godności, pomnażania dziedzictwa kulturowego, dialogu i ekumenizmu, a w wypełnianiu wszystkich swych zadań korzysta z autonomii badań i nauczania.⁹⁸

Zadania całej Uczelni nie muszą być tożsame z zadaniami poszczególnych wydziałów. Dlatego, odnosząc się tylko do statutu UKSW, trudno wykazać pełną zbieżność zadań wydziałów kościelnych z normami prawa kanonicznego, ale należy zauważyć odniesienie do wartości chrześcijańskich oraz inspirację chrześcijańską w etosie całego Uniwersytetu.⁹⁹ Uniwersytet jest przestrzenią jedności różnych nauk, miejscem współpracy interdyscyplinarnej różnych gałęzi wiedzy. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, jako uczelnia publiczna, wpisuje się w tę szeroką współpracę ze swymi naukami kościelnymi.¹⁰⁰ Zarysowanie odrębności wydziałów kościelnych uwzględnia odrębny Regulamin dla tychże

⁹⁵ Por. Statut 2006, § 3, nr 2. Jest to szersze ujęcie zadania UKSW, niż to było zapisane w pierwszej wersji, por. Statut 1999, § 2.

⁹⁶ Statut 2006, § 3, nr 2.

⁹⁷ Por. tamże, § 3, nr 3.

⁹⁸ Por. tamże, § 3, nr 4-5. Podobnie określone zadania, por. Statut 1999, § 2; Statut 2001, § 2.

⁹⁹ Akademia Teologii Katolickiej wyraźniej synchronizowała cele Akademii z zadaniami wspólnymi dla uczelni kościelnych, por. Statut ATK, art. 1-5. Konstytucja *Sapientia christiana* pozostawia swobodę w określaniu własnego statutu, który jest dostosowany do miejscowych warunków i zwyczajów. Taka różnorodność w konstrukcji statutu nie wyklucza tożsamości kościelnych wydziałów, por. tamże, Prooemium VI.

¹⁰⁰ Por. J. S a l i j, *Próba określenia*, s. 60-64.

wydziałów. Do ich zadań należy: „(...) dążenie do dawania świadectwa Odwiecznej Prawdzie, którą jest Bóg, umiejętne prowadzenie dialogu między wiarą i rozumem, (...) podejmowanie pogłębionej refleksji nad dziedzictwem ludzkiej wiedzy, wierność wartościom ogólnoludzkim i chrześcijańskim, przyczynianie się do pełniejszego ujawniania w życiu całej Uczelni dziedzictwa mądrości i kultury chrześcijańskiej”.¹⁰¹

2.3. Władze, wykładowcy, studenci i programy studiów wydziałów kościelnych UKSW

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie ze względu na swoje dziedzictwo, jak i współczesne zadania, cieszy się troską Kościoła katolickiego.¹⁰² Kościelność trzech wydziałów podkreśla osoba Wielkiego Kanclerza, któremu statut UKSW gwarantuje odrębną jurysdykcję i jest nim każdorazowy Arcybiskup Metropolita Warszawski.¹⁰³ Do jego zadań należy m.in. reprezentowanie Stolicy Apostolskiej wobec Uczelni, wydziałów kościelnych i właściwego ministra.¹⁰⁴

Ważną częścią Uniwersytetu są jego władze i wykładowcy. Prawo kanoniczne stanowi normy odnoszące się do rektora uczelni kościelnej. Natomiast Rektor UKSW pełni swą funkcję na uczelni państwowej. A zatem statut, określając zadania rektorskie, nawiązuje do prawa polskiego.¹⁰⁵ Tym samym obowiązki i wymagania rektora uczelni kościelnej, wyróżnione w prawie kanonicznym, nie mają zastosowania wobec Rektora UKSW.

¹⁰¹ Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych, Preambuła, s. 165. Szczegółowe zadania wydziałów kościelnych, por. tamże § 3.

¹⁰² Por. Statut 2006, § 4, nr 3.

¹⁰³ „(...) W oparciu o postanowienia Stolicy Apostolskiej władze kościelne reprezentuje każdorazowy Arcybiskup Metropolita Warszawski, jako Wielki Kanclerz (z określoną jurysdykcją) dla wydziałów nauk kościelnych w Uniwersytecie, zwany dalej *Wielkim Kanclerzem*.”, tamże.

¹⁰⁴ Por. tamże, § 4, nr 4. „Nadzór Wielkiego Kanclerza nad wydziałami nauk kościelnych w Uniwersytecie określa umowa.”, tamże, § 5. Por. także Umowa RP-KEP 1999, § 3, ust. 2; odrębnością, której nie ma w Statucie, jest m.in. uprawnienie Wielkiego Kanclerza, który zatwierdza kandydatów na dziekana wydziału kościelnego, por. tamże. Zebranie wymienionych wyżej zadań Wielkiego Kanclerza (a także mianowanie duszpasterza akademickiego w UKSW), por. Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych, § 13-14.

¹⁰⁵ Obowiązki Rektora UKSW, por. Statut 2006, § 37-38; Statut 2006 z późn. zm., § 1, nr 25-26.

Prawo kanoniczne stawia wysokie wymagania wykładowcom na uczelniach kościelnych. Norma, wspólna dla wszystkich nauczycieli akademickich UKSW, domaga się kwalifikacji naukowych, pedagogicznych i etycznych.¹⁰⁶ Zauważyć tu można zbieżność z wytycznymi prawa kanonicznego. Statut UKSW jednoznacznie stanowi o dodatkowych wymaganiach dla nauczycieli akademickich na wydziałach nauk kościelnych.¹⁰⁷ „Nauczyciele akademicy zajmujący się dyscyplinami kościelnymi, przed objęciem stanowiska muszą uzyskać misję kanoniczną (*missio canonica*) od Wielkiego Kanclerza i złożyć wobec dziekana wyznanie wiary; pozostali nauczyciele akademicy tych wydziałów muszą uzyskać przed objęciem stanowiska zgodę na nauczanie (*venia docendi*).”¹⁰⁸ Ponadto nauczycielami akademickimi na tych wydziałach mogą być wierni Kościoła katolickiego, którzy trwają w nauce tego Kościoła oraz kierują się zasadami moralności chrześcijańskiej.¹⁰⁹ Wyjątkowo, z racji ekumenicznych, nauczycielami mogą być wierni innych wyznań, religii albo niewierzący, o ile respektują charakter tychże wydziałów; nie mogą jednak nauczać doktryny katolickiej.¹¹⁰

Misja kanoniczna jest istotnym elementem dla nauczycieli akademickich na wydziałach kościelnych – przez cały okres zatrudnienia. „Nauczyciel akademicki, któremu cofnięto misję kanoniczną lub zgodę na nauczanie, nie może nauczać w wydziałach nauk kościelnych.”¹¹¹ Statut UKSW, w odniesieniu do wykładowców na wy-

¹⁰⁶ „Nauczycielem akademickim w Uniwersytecie może zostać osoba, która posiada kwalifikacje określone w ustawie, wykazuje predyspozycje do pracy z młodzieżą i uzdolnienia do pracy naukowej oraz odznacza się wysokim poziomem etycznym.”, Statut 2006, § 113.

¹⁰⁷ „Nauczycielem akademickim na wydziale nauk kościelnych może zostać osoba, która ponadto spełnia wymogi określone w regulaminie wydziałów nauk kościelnych oraz w postanowieniach Umowy.”, tamże, § 115, nr 1.

¹⁰⁸ Tamże, § 115, nr 2. „Misję kanoniczną lub zgodę na nauczanie w danym wydziale nauk kościelnych wydaje i cofa Wielki Kanclerz na wniosek dziekana.”, tamże, § 115, nr 3.

¹⁰⁹ Por. tamże, § 115, nr 4. „Na stanowisko nauczyciela akademickiego w wydziale nauk kościelnych można zatrudnić – na podstawie umowy o pracę – osobę posiadającą ponadto kwalifikacje określone w regulaminie wydziałów nauk kościelnych oraz w postanowieniach umowy.”, tamże, § 126, nr 2.

¹¹⁰ Por. tamże, § 115, nr 5. Zagadnienie kwalifikacji, zatrudnienia, praw i obowiązków nauczycieli akademickich na wydziałach kościelnych, por. także Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych, § 32-37.

¹¹¹ Statut 2006, § 115, nr 6. „Cofnięcie misji kanonicznej lub zgody na nauczanie poprzedzone jest postępowaniem określonym w regulaminie wydziałów nauk kościel-

działach kościelnych, jest korelatywny z normami kanonicznymi. Szczegółowe zarządzenia dyscyplinarne odnoszące się do nauczycieli akademickich na wydziałach kościelnych podaje odrębny Regulamin-Statut dla tychże wydziałów. Respektując prawo do obrony i składania wyjaśnień przez nauczyciela, któremu postawiono zarzuty, dziekan powinien przeprowadzić rozmowę wyjaśniającą, powołać w razie potrzeby komisję dla wyjaśnienia sprawy; ostatecznie Wielki Kanclerz może wydać decyzję o cofnięciu misji kanonicznej, informując o tym dziekana i rektora celem rozwiązania umowy o pracę.¹¹²

Statut UKSW nie stanowi żadnych osobnych norm, które odnosiłyby się do studentów wydziałów kościelnych. Uchwalanie odrębnych wymagań jest kwestią poszczególnych wydziałów, jak np. świadectwo moralności dla kandydatów na studia. Podobnie statut Uniwersytetu nie odnosi się do programów studiów wydziałów kościelnych. Wydziały te, w ramach własnego zarządu, zobowiązane są do przestrzegania wskazań konstytucji *Sapientia christiana*, co do etapów studiów i innych norm kanonicznych. Odniesienie do norm prawa kanonicznego podaje jedynie Regulamin Studiów (wspólny dla całego Uniwersytetu), który stanowi, że programy nauczania należy uzgadniać z wymaganiami konstytucji *Sapientia christiana*.¹¹³ Pewne uszczegółowienie dotyczące Wydziału Teologicznego znajduje się w Umowie z 29 września 1999 r. Akt ten sygnalizuje różnorodność programów magisterskich (dla duchownych i osobno dla świeckich), doktoranckich, studiów zawodowych i kursów specjalnych.¹¹⁴ Ponadto Wydział ten powinien zapewnić ciągłość magisterskich studiów teologicznych dla ośrodków, które były uprzednio afiliowane do ATK.¹¹⁵ Ogólne przesłanki obejmują-

nych w Uniwersytecie.”, tamże, § 115, nr 7. Zapisy Statutu w tej materii odpowiadają Umowie pomiędzy rządem a stroną kościelną z 29 września 1999 r., por. Umowa RP-KEP 1999, § 4.

¹¹² Por. Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych, § 38-40.

¹¹³ Por. Regulamin Studiów w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Załącznik do uchwały Senatu UKSW z dnia 28 czerwca 2007 r., nr 44/2007, § 13, nr 1. Co ciekawe, wskazany tekst odnosi programy studiów także do konstytucji *Ex corde Ecclesiae*.

¹¹⁴ Por. Umowa RP-KEP 1999, § 6, ust. 1-2.

¹¹⁵ Por. tamże, § 6, ust. 3. Wydział Teologii jest uprawniony do zawierania umów z Wyższymi Seminariami Duchownymi, por. Regulamin-Statut Wydziałów Kościelnych, § 56-57.

ce wytyczne dla studentów wydziałów kościelnych oraz przebiegu studiów podaje Regulamin-Statut dla tych wydziałów.¹¹⁶

Zakończenie

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie realizuje zadania właściwe dla uczelni wyższej: kształci studentów, prowadzi badania naukowe, rozwija kadre nauczycielską i współpracuje z innymi ośrodkami naukowymi. Równocześnie doniosłym zadaniem tej uczelni jest kształtowanie postaw, w tym chrześcijańskich. W poszukiwaniach naukowych, Uniwersytet odwołuje się do inspiracji chrześcijańskich. Są to zadania wspólne dla całej Uczelni.

Uniwersytet jednoznacznie nawiązuje do swoich korzeni, tzn. Akademii Teologii Katolickiej, z której się wyłonił. Statut UKSW opiera działalność Uczelni na prawie polskim. Stanowi zarazem, że w ramach Uniwersytetu jest miejsce dla wydziałów kościelnych. Zauważyć należy więc odrębność Wydziału Teologii, Wydziału Prawa Kanonicznego i Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Oryginalność tych wydziałów wynika z ich zorientowania na Objawienie chrześcijańskie i realizację misji ewangelizacyjnej na polu naukowym. Drugim czynnikiem odróżniającym od innych wydziałów UKSW jest zależność od prawa kanonicznego, przy jednoczesnym przestrzeganiu prawa polskiego. Trzy wydziały kościelne Akademii Teologii Katolickiej po wejściu w struktury nowego Uniwersytetu zachowały swój status i odpowiadają wymaganiom prawa kanonicznego. Ten stan rzeczy potwierdzają zapisy ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z 2005 r.

Statut UKSW używając terminu „wydziały nauk kościelnych” jednoznacznie określa ich charakter. Powszechnie używany język nie zauważa jednak różnicy pomiędzy pojęciami: uczelnie kościelne – uczelnie katolickie. Wniosek taki płynie m.in. z lektury dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego, gdzie terminy te występują zamiennie, inaczej niż w prawie kanonicznym.

Statut UKSW odwołuje się do odrębnego regulaminu dla wydziałów nauk kościelnych.¹¹⁷ Akt ten (Regulamin-Statut Wydzia-

¹¹⁶ Por. tamże, § 41-55.

¹¹⁷ Por. Statut 2006, § 1, nr 5, § 115, nr 1 i 7, § 126, nr 2. Takie same zapisy, por. Statut 2006 z późn. zm., tamże; jedyna zmiana, ale dotycząca tylko numeracji występuje w § 126.

łów Nauk Kościelnych UKSW) został opublikowany w Kronikach UKSW z 2001 r. (bez informacji o dacie jego uchwalenia). Wydaje się, że jest to dokument mało znany. Dlatego dobrze byłoby go publikować jako załącznik do kolejnych wydań Statutu UKSW, jak również można go umieścić pośród dokumentów na uniwersyteckiej stronie internetowej. Podobnie można postąpić z Umową pomiędzy rządem RP a Konferencją Episkopatu z 29 września 1999 r., która określa sytuację prawną wydziałów kościelnych.¹¹⁸

Wydziały kościelne UKSW w Warszawie stanowią doskonały pomost dla dialogu między wiarą a rozumem. Poprzez swoją własną przestrzeń badawczą dopełniają poszukiwania innych nauk, z którymi stanowią *universitas*. Wydziały te są ważną częścią Uniwersytetu.

The distinct feature of the ecclesiastical faculties of the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw

The public University of the Cardinal Stefan Wyszyński in Warsaw (UKSW) came into being from the transformation in 1999 from the ecclesiastical college – Academy of the Catholic Theology. The statutes UKSW bases the activity of the University on Polish right, also that within the framework of UKSW are the place for ecclesiastical faculties: The Faculty of the Theology, The Canon Law Faculty and the Faculty of the Christian Philosophy. The originality of these faculties gets out of their directing on the Christian Revelation and the realization of the evangelization mission on the scientific ground. A second factor distinctive from other faculties UKSW is the dependence from the canonical right, at the simultaneous observance of the Polish law. The article showed that three church faculties UKSW kept their own canonical status. This legal status confirm records of the law the Right about the higher educational system (2005 year).

Ecclesiastical faculties UKSW in Warsaw compose the perfect foot-bridge for the dialogue between the faith and the mind. Across their own investigative space fill up research of other sciences with which determine *universitas*. These departments are an important part of the University.

¹¹⁸ Por. Statut 2006, § 4, nr 2, § 5, § 115, nr 1, § 126, nr 2. Podobne zapisy, por. Statut 2006 z późn. zm., tamże; jedyna zmiana dotycząca tylko numeracji występuje w § 126.